CASPAR BENOIST,

Zijdeweaver te Alkmaar.

DOOR

C. W. BRUINVIS.

In de universiteits-bibliotheek te Amsterdam berust een handschrift van 39 bladzijden, waarvan 3 met teekeningen, in folio, voor het drukken waarvan de Staten-Generaal den 11 Januari 1606 vergunning hadden verleend, maar dat, naar het schijnt, ongedrukt is gebleven. Het is getiteld; „De gehele Conste t middel ende Beleyt om de sijdwormen te winnen, oock thaeren onderhoude witte moerbeye bomen te sayen, te planten ende op te brengen door der naturen ondersoeck ende veler cloecke geesten ervarentheyt metter tijt vercregen”; en de auteur noemt zich „CASPAR BENOIST van Bruessele inwoonder t’Alckmaer”.

Aan het tractaat gaat vooraf een vertoog tot aandrang van zijn verzoek om octrooi, gericht aan de Staten-Generaal, „als die geene onder wyens beschut vaderlijke Sorge ende beleydinge het Godt heeft behaecht ons uytlandige als teere ende verlatene kynderen onder haere voesterheeren te stellen ende soe genadenrijckelijck tonderhouden”.

Hij verhaalt daarin, dat hij in 1604, toen 2 kraken, met meer zijde geladen dan in 12 jaren te Lissabon was aangevoerd, „als een miracle in de lande gestiert” waren, terwijl de zijde door den oorlog tusschen den Keizer van Perzië en den Grooten Heer van Konstantinopel en het kwaad gespin in Italie haast niet of zeer duur te bekomen was, bij de Staten en de bewindhebbers der O. I.

Compagnie met goed gevolg had aangedrongen om die zijde, welke de Italianen reeds meenden op te koopen, te doen ophouden en inkoopen, zoodat men welvoorzien den zijdehandel kon beginnen, vele lieden aan het werk gehouden waren en ook hunne kleine kinderen rijkelijk hun brood hadden kunnen winnen; en nu hier vervaardigd werden satijnen, armozijsen, lampers en andere subtiële werken, welke vroeger uit Italie en laatstelijk uit Frankrijk betrokken werden. Hij zou wel wenschen, dat genoemde oorlog voortduurde, en de zijde uit China niet zoo spoedig als gehoopt werd hier te lande gebracht kon worden. Aankweeking van witte moerbeiboomen en het winnen van de zijdewormen achtte hij, blijkens veler ervaring, hier te lande zeer wel mogelijk; eertijds in Lombardije tusschen de koude bergen en sedert, om zijne instrumenten te halen, in sommige gewesten van Frankrijk, had hij boomen en zijde in groote hoeveelheid zien winnen en hij geloofde vastelijk, dat men hier evenzeer zou slagen. Hij verzocht dus den Staten wel op de zaak te letten, het tractaat na te lezen en te doen examineeren, opdat, „nu de wetenschap der fijne zijde hier gevonden is”, onder Gods zegen wat hij bedoelde mocht gelukken.

Inwoner van Alkmaar noemde BENOIST zich, en in de resolutiën van de vroedschap dezer stad is dan ook heel wat over zijn, toch niet voorspoedig, bedrijf aldaar te vinden.

Het was hem gewis ter oore gekomen, dat de stadsregeering, door het verleen van vrijdommen en tegemoetkomingen, de vestiging van allerlei takken van nijverheid, inzonderheid op het gebied der weverij, begunstigde, althans den 9 Augustus 1604 werd van hem, zijdewerker en burger van Amsterdam, bij de vroedschap gelezen zijne aanbieding om zijn bedrijf hiet uit te oefenen, mits men hem en zijnen kinderen levenslang van eene woning en hem van een jaarlijksch pensioen voorzag, vrijdom van wachten verleende, 40 meisjes en jongens toeschikte om in 4 jaren het vak te leeren, en de kosten droeg voor het verwerven van een 25jarig octrooi, dat ieder in de Vereenigde Provinciën zou verbieden zijne molens na te maken, tenzij hij het, doch uitsluitend te Alkmaar, toestond. Dat alles was van de vroedschap te veel gevegd; van een pensioen wilde zij niet weten, wel van eene woning voor hem en, als zijne kinderen het bedrijf voortzetten, ook voor hen nog eenige jaren na zijn overlijden; ook het getal meisjes en jongens moest wat gemodereerd worden, en als het octrooi niet minstens voor 10 jaren kon verlengd worden, zou de stad niet verder verbonden zijn.

Burgemeesteren troffen een overeenkomst met BENOIST, welke den 13 werd gelezen en goedgekeurd. Zij werden toen ook gemachtigd met hem te onderhandelen ingeval het octrooi niet verkregen werd. Hij bekwam het echter den 22 Augustus¹⁾,

1) In de resolutie dienaangaande wordt BENOIST genoemd „inventeur van de nature en het werken van de chineesche zijde hier te lande door italiaensche molens en andere instrumenten, die hij op zijne kosten gehaald en hier te lande gebracht heeft”.

voor 10 jaren, „voor een nieuwen molen om chineesche zijde te bereiden ter verwerking van allerlei soort van zijden lakenen”, doch met bepaling, dat ieder die hem *f* 200 betaalde den molen zou mogen namaken. Hij kon dus de vroedschap geene verzekering geven, dat het bedrijf alleen te Alkmaar zou zetelen, tenzij men de koopers daar wist te houden of voor *f* 200 afkocht, waarvoor hij zijne tusschenkomst aanbood. Zoo ging het mooi er wel wat af, en de vroedschap droeg den 3 September burgemeesteren op, verder met hem te handelen, mits de oude conditiën verminderende zooveel hun doenlijk zou wezen.

Men werd de zaak eens, en in November ruimde de weduwe van burgemeester CLAES MATTHEUSZ., die in September 1602 de brouwerij van het oude hof (het vroegere St. Catharina-klooster) voor twee jaar ingehuurd had maar in hetzelfde jaar overleden was, dat perceel voor BENOIST. Waarschijnlijk stond het hem niet aan, want den 7 December besloot de vroedschap hem te gerijven met eene andere woning van genoemd hof, en de brouwerij, in haar geheel blijvende, in het openbaar te verhuren.

In Januari van het volgende jaar kwam hij met het verzoek, hem het crediet der stad te verstrekken bij de bewindhebbers der O. I. Compagnie voor zekere hoeveelheid zijde, en voorts om nog 2 molens te doen maken. Den 10 werden burgemeesteren gemachtigd met bewindhebbers te handelen tot het door hen houden op het crediet der stad van 15 balen ruwe zijde, bij 2 of 3 te gelijk tot denzelfden prijs door BENOIST in te halen, mits hij die contant betaalde of er voldoende verzekering voor gaf, en geen nieuwe aleer de vorige voldaan waren. Men stond hem ook toe nog 2 molens op stadskosten te maken, onder voorwaarde het daarvoor uit te gevene binnen 2 jaren te rembourseeren.

Van andere zijde kwam men, ter zake der onderneming, ook op de stadskas af. Huiszittenmeesters verzochten namelijk eenige subsidie tot onderhoud der kinderen, welke zij gehouden waren aan BENOIST te leveren; waarop de vroedschap den 5 April besloot, dat zij hem zooveel kinderen moesten bijzetten als zij met regenten van het weeshuis verdragen konden, en de lieden, dien zij deze kinderen onttrokken, daarvoor redelijk hadden te contenteeren; kwamen zij, dus doende, te kort, dan moesten zij zich maar weder aan de vroedschap adresseeren, en konden zij die kinderen tot minder kosten van BENOIST vrijkoopen, dan mochten zij dat mede doen.

Bij besluit van 15 Januari hadden ook de Staten-Generaal op het verzoek van BENOIST goedgevonden, bewindhebbers der O. I. Compagnie te schrijven, hem op redelijke termijnen zijde te verkoopen. Als gevolg hiervan werd hem den 11 Januari 1606 toegestaan de 3 balen, waarvoor de Generaliteit aan bewindhebbers haar crediet had verstrekt, te betalen met *f* 2000 gereed geld aan het

collegie der Admiraliteit te Amsterdam, en de overige *f* 4000 in 4 jaarlijksche termijnen van *f* 1000, mits stellende suffisante cautie. De bedongen termijnbetaling bleef achterwege, waarom hem den 19 April 1608 op zijn verzoek vergund werd, de *f* 4000, ten achteren van de afgesproken *f* 6000, te mogen voldoen met *f* 500 's jaars, in genoemd jaar te beginnen.

In dat zelfde jaar 1608, den 5 Augustus, wees de vroedschap zijn verzoek, hem voor de 3 volgende jaren te verstrekken 14 kinderen, zoo hij zeide hem beloofd maar niet gevolgd, van de hand, „alsoo men meynde 't zelve niet bij 't devoir van de stadt maer bij zijn eygen scult toegecomen te zijn”. Dit getuigt niet van tevredenheid over het gedrag van BENOIST, maar toch schijnt men den 14 October 1612 nog vertrouwen gehad te hebben in de mogelijkheid om aan het zijde-geweef alhier het zijde-gewin te paren. Burgemeesteren werden toen gemachtigd, op de aanbieding van JEAN DE LA BAT¹⁾, koopman uit Frankrijk, tot levering van witte moerbeizenboomen, bekwaam tot teeling van de zijde-wormen, te onderhandelen over den koop van 3000 a 4000 plantsoenen.

Wij hebben niet ontdekt, dat deze opdracht tot iets geleid heeft; maar al spoedig daarop was de verhouding tot BENOIST van dien aard geworden, dat de vroedschap den 28 Januari 1613 te zijnen aanzien tot een ernstig besluit kwam. Dewijl het nieuwe huisarmenhuis, in 1611 ook al in het oude hof gevestigd, reeds een paar jaren daarna voor de kinderen te klein bleek, vond men toen goed BENOIST aan te zeggen, de stadswoning te ontruimen, indien n.l. burgemeesteren daarvoor voldoende reden konden bijbrengen, hetzij van wege zijn excessen, hetzij wegens niet nakoming der voorwaarden, door hem bij zijne aanneming op zich genomen. Om echter zeker te gaan, besloot men den 5 Maart, dat burgemeesteren, alvorens te procedeeën tot executie der resolutie van 28 Januari, bij den binnenmeester van het huisarmenhuis of bij anderen zouden informeeren, of BENOIST alsnog continuëerde de zijdeweverij, zooals hij volgens het contract gehouden was. De bedreigde riep de tusschenkomst in van het Hof van Holland, op het schrijven waarvan de vroedschap den 19 Mei besloot te antwoorden en de gelegenheid van zaken met alle middelen te openbaren.

Den 15 Juni keurde zij krachtiger maatregel goed en wel om, met voorkennis van schepenen en andere lieden hen des verstaande, het „instrument” van BENOIST te sloopen en in goede bewaring te brengen.

Den 29 machtigde zij burgemeesteren ook met hem, „op 't behagen van de vroedschap”, d. i. behoudens nadere goedkeuring, te onderhandelen over het ontruimen der stadswoning. Het blijkt niet of hij zelf dit besluit uitgelokt

¹⁾ Hem was den 3 Maart 1610 door de Staten van Holland een 20jarig octrooi verleend voor de kweeking van zijdewormen uit bladen van den witten moerbeienboom.

had, of dat het slechts van de zijde der overheid eene poging was om de zaak tot een minnelijk einde te brengen. Maar 't zij hij daartoe niet genegen was, 't zij dat men het over de voorwaarden niet eens kon worden, de onderhandeling bleef vruchteloos: want den 26 Augustus zag men zich verplicht, den stadsadvocaten en procureur op te dragen, „om voor de stad waar te nemen en te occupeeren in den processe, bij BENOIT tegen de stad gemaakt”.

Van dit geding vernemen we verder niets; wel blijkt het daarentegen, dat BENOIST het geschil vrij lang slepende heeft weten te houden.

Den 23 Januari 1615 deed zijne dochter LEONORA, bij afwezigheid van haren vader, door den notaris VAN DER GEEST aan burgemeesteren een insinuatie beteekenen om op te houden met de begonnen werken, waardoor de hem bij accord toegestane woning verminderd werd, tot tijd en wijle men zich daarover met hem verstaan zou hebben. Nadat den 9 Maart goedgevonden was, in het huisarmenhuis 3 of 4 getouwen te stellen en een wollewever aan te nemen om den kinderen de draperij te leeren, en regenten sedert zoodanig persoon voor 6 jaren, tegen *f* 500 's jaars, 2 brooden 's weeks en vrij vuur en licht in dienst genomen hadden, besloot de vroedschap den 12 April, dien man woning in het huisarmenhuis te geven, en daartoe BENOIT'S dochter „met gemoede of autoriteit”, d. i. goed- of kwaadschiks te doen vertrekken. Vermoedelijk was haar vader naar elders vertrokken, en had hij zijne dochter tot handhaving van zijn beweerd recht als huisbewaarster achtergelaten. Maar nu begreep hij toch den strijd niet te kunnen volhouden, want hij zond een verzoek in om eenige vergoeding voor het ontberen van zijne woning en werkplaats. De vroedschap achtte zich jegens hem tot niets verplicht, maar den 23 vergunde zij burgemeesteren, hem, indien hij zich gewillig betoonde om de woning volgens voorgaande resolutie te ontruimen, „een eerlijk afscheid” te maken van 2, hoogstens 3honderd gulden.

Nu, zeer gewillig was hij naar het schijnt niet, want eerst in de thesauriers-rekening van het volgend jaar werd het maximum der afkoopsom geboekt. De rekening van 1615 noemt BENOIST slechts bij een post van *f* 22:4:—, voldaan aan mr. REYNIER RAEPHORST, advocaat der stad en voor den hove van Holland, als salaris in zake tegen B. en de heeren van Delft (over beeerde benadeeling der delftsche bierbrouwers alhier). Dat was voor het optreden in 2 kwestien waarlijk niet veel.

BENOIST is te Alkmaar geen poorter geworden en schijnt zich, voor zoover de onvolledige registers veroorloven zulks na te gaan, ook niet aangesloten te hebben bij de hervormde gemeente aldaar. Van zijne lotgevallen na zijn mislukt verblijf in deze stad is ons niets bekend. Moge dit artikel aanleiding geven, dat daarover eenig licht opga.